

Інститут законодавства
Верховної Ради України
№ 301 від 16.09.2019 р.

ВІДГУК

офіційного опонента на дисертаційну роботу

МАЛОВАЦЬКОГО ОЛЕКСІЯ ВОЛОДИМИРОВИЧА на тему
**«МІЖНАРОДНО-ПРАВОВА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ДЕРЖАВИ ЗА
ЗНИЩЕННЯ ЦИВІЛЬНОГО ПОВІТРЯНОГО СУДНА»**, поданої на
здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук зі спеціальності
12.00.11 – міжнародне право.

Питання відповідальності держав, виступаючи одним з ключових елементів нормативної системи, з кожним роком набуває особливого значення в рамках міжнародного публічного права. А підвишена небезпека діяльності цивільної авіації у сучасному світі і необхідність забезпечення безпеки повітряних суден перетворює встановлення відповідальності за порушення міжнародно-правових зобов'язань і можливу шкоду, завдану у результаті авіаційної діяльності на пріоритетні питання міжнародного повітряного права.

Саме дослідженню природи і нормативного змісту окремого аспекту інституту міжнародно-правової відповідальності держав у міжнародному повітряному праві, а саме відповідальності держави за неправомірні акти, знищення чи пошкодження цивільного повітряного судна в польоті і присвячене дисертаційне дослідження О.В.Маловацького, де він концентрує увагу на тому факті, що сучасна доктрина міжнародного права ототожнює відповідальність держави з наслідками неправомірного акту держави, і зазначає, що такий підхід реалізовано у низці міжнародних договорів, серед яких зокрема Конвенція про уніфікацію деяких правил міжнародних повітряних перевезень 1999 р., Конвенція про збитки, завдані іноземними повітряними судами третім особам на поверхні 1952 р., Конвенція про боротьбу з незаконними актами, спрямованими проти безпеки цивільної авіації 1971 р. Разом з тим, автор фокусується на положенні, яке і стане домінантою цього дослідження, про нерегульованість питання

відповідальності держави за такі неправомірні дії, як знищення чи пошкодження цивільного повітряного судна в польоті, нормами міжнародного права. Такий підхід демонструє, наскільки теоретично і практично цінною є дисертаційна робота О. В. Маловацького, у якій досліджено як доктринальні, так і нормативні можливості формулювання параметрів міжнародно-правової відповідальності держави за знищення цивільного повітряного судна, що безперечно є актуальним в контексті проблематики дослідження. Крім того, особливої актуальності цьому дослідженню надають події, пов'язані з катастрофою авіалайнеру МН-17 над Донецькою областю України, зі здійснюваним Нідерландами розслідуванням, а також з підготовкою міжнародного судового процесу з цього питання.

Відповідно до поставленої мети автор намагався під час дослідження провести аналіз терміну «акт незаконного втручання в безпеку цивільної авіації»; можливості поширення такого терміну на неправомірні акти держави; дослідження змісту відповідальності держави за них; визначення наслідків порушення зобов'язань з несення відповідальності, та на цій підставі реалізації необхідності формулювання пропозицій щодо удосконалення інституту відповідальності держави за неправомірні акти проти цивільної авіації. Слід відзначити, що такий аналіз в роботі набув глибокого доктринального обґрунтування із залученням численних джерел, окремо варто звернути увагу на нормативний аналіз, проведений автором і спроби нормативного моделювання.

Дисертаційне дослідження є складовою науково-дослідної роботи відділу європейського права та міжнародної інтеграції Інституту законодавства Верховної Ради України за наступними темами: «Проблеми правового забезпечення виконання Україною міжнародних зобов'язань» (державний реєстраційний номер 0111U000578) та «Правові механізми інтеграції України до європейського правового простору» (державний реєстраційний номер 0111U000579).

Автором чітко визначені мета і завдання дослідження. Так, метою дисертації стало формування теоретичних знань щодо поняття «акт незаконного втручання держави в безпеку цивільної авіації», правової природи та нормативного змісту інституту міжнародно-правової відповідальності держави за такі неправомірні акти, як знищення чи пошкодження державою цивільного повітряного судна в польоті.

Зазначена автором мета обґрунтовано зумовлює вирішення низки поставлених у дисертаційному дослідженні завдань, серед яких здійснення теоретично-семантичного аналізу поняття «акт незаконного втручання держави в безпеку цивільної авіації» на підставі норм сучасного міжнародного права; визначення основних міжнародно-правових зобов'язань держави з забезпечення безпеки цивільної авіації; здійснення правового аналізу відповідальності держави за знищення чи пошкодження цивільного повітряного судна в польоті на підставі норм міжнародного права; дослідження міжнародно-правових наслідків порушення державою виконання своїх зобов'язань у відповідній сфері.

Автор визначив об'єкт та предмет дослідження. Об'єктом дослідження є міжнародні правовідносини між державами, що виникають унаслідок вчинення державою знищення чи пошкодження цивільного повітряного судна в польоті. Предметом дослідження є сукупність міжнародно-правових норм, що встановлюють міжнародно-правову відповідальність за знищення чи пошкодження цивільного повітряного судна в польоті. Методологічна база обрана з урахуванням мети і завдань, а також об'єкта та предмета дослідження.

У дисертації використовуються загальнонаукові та спеціальні методи наукового пізнання, що у своїй сукупності становлять відповідну методологічну базу дослідження та є достатніми для її гармонійного формування і застосування.

Привертає увагу наукова новизна даної дисертаційної роботи як комплексного дослідження інституту відповідальності держави за знищення чи пошкодження цивільних повітряних суден в польоті. Суттєвий науковий

інтерес представляють положення і висновки, що становлять наукову новизну, та покликані зробити певний внесок у міжнародно-правову науку. Зокрема, звертають на себе увагу положення, що досліджені уперше, а саме: визначення поняття «акт незаконного втручання держави в безпеку цивільної авіації»; проведення аналізу сучасних міжнародно-правових зобов'язань держав щодо забезпечення безпеки цивільної авіації та визначення юридичних та фактичних підстав їх відповідальності за знищення чи пошкодження цивільного повітряного судна в польоті; з'ясування і характеристика умов відповідальності держави за знищення чи пошкодження цивільного повітряного судна в польоті, розкриття правового змісту атрибутивності, неправомірності та обставин, що виключають неправомірність актів держави, наявність чи відсутність яких створює умови несення державою міжнародної відповідальності; узагальнення міжнародно-правових наслідків вчинення державою знищення чи пошкодження цивільного повітряного судна в польоті.

Відповідний доктринальний потенціал досліджуваної проблематики був поповнений удосконаленням розгляду низки питань методологічної, організаційно-діяльничої та доктринально-фактологічної властивості, а саме: а) розуміння відповідальності держави за знищення чи пошкодження цивільного повітряного судна в польоті, що покладає на державу-порушника обов'язок добровільно діяти з метою відновлення становища міжнародних відносин, яке існувало до порушення міжнародних зобов'язань; б) алгоритм правових дій потерпілої держави, у випадку знищення чи пошкодження цивільного повітряного судна в польоті, який потребує ініціювання відповідальності держави-порушника, а у випадку серйозного порушення міжнародного права і постановки питання про вжиття негайних примусових заходів через механізм міжнародних організацій.

У процесі дослідження дістали подальшого розвитку низка питань, фундаментальних в контексті досліджуваної проблематики, а саме: а) визначення поняття «акт тероризму»; визначення поняття «акт агресії»; трактування принципу забезпечення безпеки цивільної авіації, який включає

обов'язок держав співпрацювати з метою запобігання вчиненню актів незаконного втручання в безпеку цивільної авіації, що формує міжнародно-правовий обов'язок держав не вчиняти подібні дії.

На нашу думку, дисертаційне дослідження О. В. Маловацького має суттєве практичне значення завдяки одержаним результатам, які становлять як науково-теоретичний, так і практичний інтерес та можуть бути використані: у науково-дослідній діяльності – як основа для подальших наукових досліджень із відповідної проблематики; у правотворчій діяльності – для розроблення пропозицій про внесення змін до Чиказької конвенції про міжнародну цивільну авіацію 1944 р. щодо відповідальності держави за вчинення акту незаконного втручання в безпеку цивільної авіації та вдосконалення нормативно-правових засад інституту міжнародно-правової відповідальності держав за міжнародні протиправні акти щодо цивільної авіації; у навчальному процесі – для викладання у вищих навчальних закладах нормативних і спеціальних курсів у галузі міжнародного права в цілому і міжнародного повітряного права, зокрема, а також під час підготовки підрозділів підручників і навчальних посібників із відповідного навчального курсу; у правозастосовній діяльності – для її доктринально-теоретичного супроводження та практичного забезпечення у контексті теми дослідження.

Автором здійснено належну апробацію результатів дисертаційного дослідження. Основні положення та результати дисертації викладено у 9 наукових працях, чотири з яких – у наукових фахових юридичних виданнях України, одна – у іноземному юридичному виданні, а також у 4 тезах доповідей на міжнародних науково-практичних конференціях.

Вдалою видається структура дослідження, яке складається з вступу, трьох розділів, які містять дев'ять підрозділів, висновків та списку використаних джерел. Загальний обсяг основного тексту дисертації становить 189 сторінок. Список використаних джерел налічує 462 джерела.

У вступі автор у відповідності до вимог МОН України акцентує увагу на актуальності теми дослідження, його методології, зазначає його мету та предмет, формулює наукову новизну одержаних результатів тощо.

У першому розділі дисертаційного дослідження «Теоретико-доктринальні та нормативні питання міжнародно-правові відповідальності держави», проведено огляд міжнародно-правових досліджень як вітчизняних, так і зарубіжних науковців різних періодів з огляду на питання міжнародно-правової відповідальності держав (с.21-39), значна увага приділена принципу забезпечення безпеки цивільної авіації, який формує загальний обов'язок держав забезпечити безпечний і сталий розвиток цивільної авіації (с.41-42), досліджено правову категорію «відповідальність держави в міжнародному праві за знищення чи пошкодження цивільного повітряного судна в польоті», її сутність, ознаки, правове регулювання. На окрему увагу заслуговує спроба дати визначення терміну «акт незаконного втручання держави в безпеку цивільної авіації» як навмисного кримінально караного акту, вчиненого фізичною чи юридичною особою, що порушує міжнародно-правові та національні норми, ухвалені з метою забезпечення безпеки польотів та навігації, який несе потенційну небезпеку для життя людини, повітряного судна, об'єктів інфраструктури, об'єктів на поверхні та навколишньому природному середовищу, може завдавати значних матеріальних збитків, має наслідком порушення нормального функціонування цивільної авіації та підриває віру народів світу у безпечність цивільної авіації (с.78).

Другий розділ «Актуальні питання міжнародно-правового регулювання відповідальності держави» присвячений дослідженню юридичних і фактичних підстав міжнародної відповідальності, умов відповідальності держави, а також наслідків знищення чи пошкодження державою цивільного повітряного судна в польоті на підставі норм міжнародних договорів, звичаєвих норм та рішень міжнародних судових установ. Привертає увагу проведений автором детальний аналіз умов відповідальності держави за акти незаконного втручання в безпеку цивільної авіації (с.98-106).

Особливу увагу привертають проблеми, порушені у третьому розділі дисертаційного дослідження «Міжнародно-правові механізми забезпечення міжнародно-правової відповідальності держави», а саме процесуальні питання ініціювання міжнародної відповідальності держави, діяльність міжнародних органів щодо імплементації відповідальності держав та проблема застосування примусу в контексті проблематики дослідження. Так, важливим з огляду на сучасну ситуацію в Україні видається факт наголошення автором на підставах втрати права ініціювати відповідальність, серед яких юридично дійсна відмова від вимоги або дії держави, які визнаються вимогою від вимоги (с.133).

Особливий інтерес як в науковому, так і у практичній перспективі представляють висновки дисертаційного дослідження, в яких автор системно викладає свої позиції щодо основоположних проблем міжнародного повітряного права, зокрема питань відповідальності держави за акти незаконного втручання в безпеку цивільної авіації. Зазначимо, що ці питання мають право на існування та потребують серйозної нормотворчої роботи щодо їх визнання та легалізації. Треба погодитись з автором в тому, що відповідальність держави в міжнародному праві за знищення чи пошкодження цивільного повітряного судна в польоті залишається звичаєвою, епізодично регульованою нормами договірної міжнародного права, що потребує удосконалення шляхом розроблення окремого міжнародного договору, який би регулював відповідальність держави у випадках знищення чи пошкодження цивільного повітряного судна в польоті, в тому числі через застосування зброї, що забезпечить реалізацію принципу відповідальності держави за міжнародний неправомірний акт задля збереження і досягнення міжнародного правопорядку.

В цілому робота лишає позитивне враження. Усі дослідження реалізуються їх автором в контексті аналізу теоретичних підходів до проблеми, що вивчається, вчених-юристів, які є представниками різних галузевих юридичних наук. Автором проаналізовано і узагальнено надбання міжнародно-правової практики у сфері, що вивчається. Це дало змогу

дисертанту запропонувати та обґрунтувати шляхи розв'язання виявлених при цьому проблем, сформулювати власну позицію щодо шляхів розвитку інституту міжнародно-правової відповідальності держави, а тому члелі і в контексті знищення чи пошкодження цивільного повітряного судна в польоті.

Водночас, позитивно оцінюючи зміст рецензованого дисертаційного дослідження, вважаємо за необхідне звернути увагу на окремі недоліки роботи О.В.Маловацького, які чітко носять дискусійний характер і потребують додаткового пояснення чи уточнення позиції автора з метою підвищення наукового рівня дисертаційного дослідження складної і суперечливої проблеми.

Насамперед, слід звернути увагу на оригінальний характер дослідження та на спроби автора побудувати нормативну модель відповідальності держави за акти незаконного втручання у діяльність цивільної авіації на основі міжнародних конвенцій у галузі міжнародного права, та проєкту Статей про відповідальність держав 2001 року, але, на нашу думку, такі спроби повинні були завершитися принаймні структурологічною характеристикою нової міжнародно-правової угоди з питання відповідальності держави за акти незаконного втручання у діяльність цивільної авіації, а не лишитися суто умоглядним концептом.

Крім того, досліджуючи різні аспекти безпеки у повітряному праві, питання міжнародно-правової відповідальності держав у міжнародному повітряному праві, а також справедливо відзначаючи наявність питань, за якими держави не можуть дійти згоди у цій сфері, автор лише поза увагою питання прогресивного розвитку і кодифікації інституту відповідальності у міжнародному повітряному праві і уникає висунення можливих шляхів врегулювання цього питання.

Досліджуючи умови міжнародно-правової відповідальності держави, що є обставинами, з якими норми інституту міжнародно-правової відповідальності пов'язують виникнення відповідальності держави, автор справедливо наголошує, що цей інститут залишається значимим, а його

систематизовану основу становлять Статті про відповідальність за міжнародні неправомірні акти 2001 р., системний аналіз змісту яких дає можливість виокремити умови відповідальності держави за знищення чи пошкодження цивільного повітряного судна в польоті, а саме: атрибутивність; неправомірність; умови, що виключають відповідальність. Але в дисертації є відсутнім огляд судової практики з розгляду порушених у дослідженні питань та підтвердження саме цих умов, що відобразило б і практичну сторону проблеми.

Попри широке використання в тексті роботи матеріалів справи по катастрофі авіалайнеру МН-17 над Донецькою областю України 2014 р. не знайшла повного висвітлення проблема відповідальності держав за такі неправомірні дії, як застосування зброї і бойової техніки щодо цивільних повітряних суден. Одночасно не знайшов відображення в тексті інцидент з катастрофою цивільного повітряного судна Ту-154М у міжнародному повітряному просторі над Чорним морем 2011 р., що слугувала б цікавим ілюстративним матеріалом в контексті цього дослідження.

Крім того, доцільним буде отримати пояснення автором цікавої термінологічної неоднорідності, яка зустрічається в тексті роботи і, наприклад, розуміння змісту принципу забезпечення безпеки цивільної авіації, який в тексті дослідження зустрічається під кількома різними назвами, а саме «принцип убезпечення цивільної авіації» (с.42, 50), «принцип убезпечення безпеки цивільної авіації» (також с.42, далі по тексту), «галузевий принцип забезпечення безпеки або убезпечення цивільної авіації» (с.66), «системний принцип убезпечення цивільної авіації» (с.68).

Висловлені зауваження, враховуючи складність досліджуваної теми, суттєво не впливають на загалом позитивну оцінку дисертаційного дослідження О.В.Маловацького, що зумовлено відзначеними вище актуальністю, ступенем достовірності і обґрунтованості, новизни відповідних наукових результатів в галузі теорії та практики міжнародного права.

Рецензована дисертація є завершеним, самостійним науковим дослідженням, в якому отримані науково обґрунтовані результати.

Автореферат дисертації в належному обсязі розкриває її зміст та відповідає вимогам, що ставляться МОН України до авторефератів.

Підсумовуючи, необхідно зазначити, що дисертаційне дослідження О.В.Маловацького характеризується теоретичною і практичною значущістю піднятих і розв'язаних в дисертації проблем, особливим характером обговорюваних проблем, що знаходяться на перетині діючого міжнародного публічного права та міжнародного договірної нормопроекування, що надає досліджуваній проблематиці належної актуальності й динамізму.

На підставі викладеного вважаємо, що дисертація О. В. Маловацького на тему «Міжнародно-правова відповідальність держави за знищення цивільного повітряного судна», є самостійним науковим дослідженням, що відповідає вимогам нормативних документів МОН України з захисту наукових робіт, вона відповідає спеціальності 12.00.11 – міжнародне право, а її автор Олексій Володимирович Маловацький заслуговує на присудження йому наукового ступеня кандидата юридичних наук.

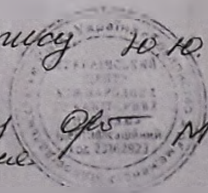
Офіційний опонент –

кандидат юридичних наук,
директор юридичного
департаменту Українського
центру міжнародних
гуманітарних програм

Ю.Ю.Фисун

справжність підпису
зверігую

начальник відділу
інформ. забезпечення

Орл М.В.Оганізація